

10. OECD. (2010). *Recommendation of the Council on principles for transparency and integrity in lobbying* (OECD/LEGAL/0379). Retrieved October 14, 2025, from <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/256/256.en.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції: 12.11.2025

УДК 347.4

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-242-248

Панченко Сергій Володимирович,

доктор філософії з права,

керуючий партнер Адвокатського бюро «Панченко та партнери»,

викладач кафедри морського та господарського права Національного університету

кораблебудування імені адмірала Макарова

sergey.panchenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-8257-0661

КЛАСИФІКАЦІЯ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті досліджено одну з ключових проблем сучасної цивілістики – класифікацію способів захисту цивільних прав учасників договірних правовідносин. Акцентовано увагу на тому, що відсутність єдиного науково обґрунтованого підходу до систематизації цих способів створює правову невизначеність та ускладнює формування сталої судової практики. Метою роботи є комплексний аналіз існуючих теоретичних підходів до класифікації способів захисту, визначення їх критеріїв та обґрунтування авторської систематизації, що враховує природу порушеного права.

Проаналізовано численні доктринальні класифікації, запропоновані провідними українськими вченими. Розглянуто такі критерії розмежування, як результат та характер правових наслідків (відновлювальні, компенсаційні, превентивно-припинні), суб'єкт застосування (судові, адміністративні, самозахист), джерело закріплення (загальні та спеціальні), сфера правовідносин (речові, зобов'язальні, корпоративні) та засоби реалізації (позовні та непозовні). Виявлено переваги та недоліки кожного з підходів, що підкреслює необхідність пошуку більш універсальної моделі.

На основі узагальнення наукових поглядів запропоновано авторську класифікацію, в основу якої покладено характер охоронюваних інтересів. Виділено дві фундаментальні групи: способи захисту майнових прав та способи захисту особистих немайнових прав. Майнові способи орієнтовані на відновлення економічного стану та компенсацію збитків, тоді як немайнові – на захист нематеріальних благ, пов'язаних з особистістю. Зроблено висновок, що запропонована систематизація має важливе теоретичне та практичне значення для вдосконалення правозастосовної діяльності. Майнові способи захисту цивільних прав орієнтовані на відновлення економічного стану та припинення неправомірного втручання у майнові права. Немайнові способи захисту цивільних прав спрямовані на охорону честі, гідності, приватності та інших особистих нематеріальних благ.

Ключові слова: види способів захисту; договірні правовідносини; способи захисту цивільних прав; майнові права; особисті немайнові права.

Panchenko S. CLASSIFICATION OF CIVIL RIGHTS PROTECTION METHODS FOR PARTICIPANTS IN CONTRACTUAL LEGAL RELATIONS

The article explores one of the key problems of modern civil law – the classification of civil rights protection methods for participants in contractual legal relations. It is emphasized that the lack of a unified, scientifically grounded approach to the systematization of these methods creates legal uncertainty and complicates the formation of consistent judicial practice. The aim of the work is a comprehensive analysis of existing theoretical approaches to classification, determination of their criteria, and justification of the author's systematization, which takes into account the nature of the violated right.

Numerous doctrinal classifications proposed by leading Ukrainian scholars are analyzed. Such criteria for distinction as the result and nature of legal consequences (restorative, compensatory, preventive), the subject of application (judicial, administrative, self-defense), the source of consolidation (general and special), the sphere of legal relations (real, obligatory, corporate), and the means of implementation (litigation and non-litigation) are considered. The advantages and disadvantages of each approach are identified, emphasizing the need for a more universal model. Special attention is paid to the analysis of the division of protection methods into general (Article 16 of the Civil Code of Ukraine) and special (established for certain types of legal relations). Their universality and the possibility of combination to ensure the most complete protection of the rights of participants in contractual obligations are highlighted.

Based on the generalization of scientific views, the author's classification is proposed, based on the nature of the protected interests. Two fundamental groups are distinguished: methods for the protection of property rights and methods for the protection of personal non-property rights. It is substantiated that such a division allows for a clear reflection of the nature of the violated right and the selection of the most adequate mechanism for legal response. Property methods are oriented towards restoring the economic state and compensating for losses, while non-property methods focus on the protection of intangible goods associated with the individual. It is concluded that the proposed systematization is of significant theoretical and practical importance for improving law enforcement activities.

Keywords: classification of protection methods; contractual legal relations; civil rights protection methods; property

rights; personal non-property rights.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку цивільного права України та активного застосування договірного регулювання проблема класифікації способів захисту цивільних прав набуває особливого значення. Чітка систематизація правових засобів сприяє підвищенню ефективності захисту порушених прав та створює передумови для стабільної судової практики.

Водночас відсутність єдиного підходу до визначення критеріїв поділу способів захисту призводить до неоднозначного застосування норм цивільного законодавства на практиці. Це ускладнює вибір адекватного способу реагування на порушення прав і знижує рівень правової визначеності. Тому наукове переосмислення класифікації способів захисту цивільних прав учасників договірних правовідносин є важливим для вдосконалення теорії цивільного права та формування сталої судової практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту цивільних прав та інтересів вивчали О. І. Антонюк, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, Ю.В.Білоусов, І. В. Венедіктова, О. А. Волков, С. Д. Гринько, Р.В.Гринько, І.О. Дзера, А.І.Дрішлюк, Ю. В. Желіховська, О. П. Завадська, С.В.Заверуха, О.О. Кот, Н.С.Кузнєцова, Ю. В. Кривенко, В. В. Луць, Р. А. Майданик, О.О.Отрадна, В.П. Паліюк, В.Д. Примак, І. В. Спасибо-Фатєєва, М.О.Стефанчук, Є.О. Харитонов, О. І. Харитонova, О.Ю. Черняк, А. С.Шевченко, С.І. Шимон, І. Є. Якубівський та інші. Зокрема, розв'язання проблеми поняття та класифікації способів захисту цивільних прав та інтересів здійснювали І.В.Венедіктова, О.І.Зозуляк, О.О.Кот, О.Д.Крупчан, Д.В.Кушерець, Ю.В.Мартинюк, В.В.Петруня, Т.М.Підлубна І.О.Ромашенко та інші.

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретичних підходів до класифікації способів захисту цивільних прав учасників договірних правовідносин, визначенні критеріїв їх розмежування та систематизації, а також установленні практичного значення такої класифікації для ефективного застосування цивільно-правових засобів захисту.

Вклад основного матеріалу дослідження. Способи захисту цивільних прав – це визначені законом, договором або судом заходи впливу матеріально-правового характеру, що застосовуються до особи, яка вчинила правопорушення, у добровільному чи примусовому порядку (як самостійно, так і шляхом звернення до уповноважених органів) через використання відповідних засобів захисту, та виступають як правовий наслідок, що забезпечує відновлення (визнання) порушених, невизнаних, оспорюваних прав або усунення загрози їх порушення.

У сучасній цивілістиці питання класифікації способів захисту цивільних прав залишається одним із дискусійних. Різні науковці пропонують власні підходи до визначення видів цих способів, виходячи з особливостей їх правової природи, функцій та цілей застосування. Вибір певного критерію класифікації безпосередньо впливає на практику реалізації захисту порушених прав, адже дозволяє визначити, який саме спосіб буде найбільш ефективним у конкретній правовій ситуації.

Узагальнення наведених положень вимагає подальшого переходу до аналізу критеріїв, за якими здійснюється поділ способів захисту. Саме їх розмежування дозволяє виявити системні зв'язки між окремими способами та встановити їх правове призначення.

В теорії цивільного права пропонують класифікувати способи захисту цивільних прав та інтересів за різними критеріями, зокрема: результат та характер наслідків їх застосування для відновлення порушеного права. Саме очікуваний правовий результат слугує основним орієнтиром для вибору особою найбільш придатного способу захисту свого порушеного права. Виходячи з цього критерію, усі способи захисту цивільних прав та інтересів поділяються на три основні групи. Перша група охоплює такі способи, застосування яких спрямоване на підтвердження існування відповідного права або на припинення чи зміну відповідного обов'язку. До другої групи належать способи, за допомогою яких забезпечується запобігання порушенню права або усунення вже розпочатого неправомірного впливу. Третю групу становлять способи, що мають на меті відновити порушене право та/або компенсувати завдані у зв'язку з цим втрати. [1, с. 237; 2].

За критерієм цільової спрямованості розроблена класифікація способів захисту М.О. Стефанчуком, яка включає: 1) превентивно-припинні способи; 2) відновлювальні; 3) компенсаційні [3, с. 5]. Аналіз наведених критеріїв класифікації способів захисту цивільних прав дає змогу визначити їх переваги та обмеження. Критерій, що ґрунтується на результаті або характері правових наслідків, є універсальним та практично орієнтованим, оскільки дозволяє чітко співвіднести обраний спосіб захисту з очікуваним результатом та забезпечує зручність його застосування у різних видах правовідносин. Водночас межі між окремими групами інколи є розмитими, а превентивні механізми захисту залишаються поза його межами.

Розглянемо інші класифікації запропоновані цивілістами. Н.Д. Гетьманцева, І.Г. Козуб, класифікують способи захисту залежно від: 1) суб'єкта, що має право на його застосування (суд); 2) наслідків застосування такого способу (задоволення грошових або негрошових вимог); 3) засобів, що застосовуються (позовні і непозовні) [4, с. 39]. За джерелом закріплення способів захисту Р.Б. Шишка, пропонує їх поділити на загальні, спеціальні та окремі [5, с. 360]. Ю.Д. Притика пропонує виділити такі види способів захисту цивільних прав: 1) матеріально-правові способи захисту цивільних прав, під якими розуміє дії суб'єктів матеріально-правових відносин; 2) процесуальні способи захисту – дії юрисдикційних органів [6, с. 18]. Т.М. Ярова пропонує поділ способів захисту цивільних прав на три групи, зокрема способи

захисту: 1) що застосовуються в судовому порядку; 2) що застосовуються органами державної влади органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими органами; 3) які можуть бути застосовані особою самостійно без звернення до відповідних органів [7, с. 13]. О.А. Сурженко виділяє кілька груп способів захисту прав [8, с. 223]: 1) речово-правові способи захисту майнових прав як прав речових; 2) зобов'язально-правові: позови про відшкодування заподіяної суб'єкту майнових прав шкоди; позови про повернення безпідставно придбаного або збереженого майна; позови про повернення речей, які були надані іншій особі в користування за договором; позови про спонукання вчинення певних дій, що дозволяють реалізувати належним чином своє майнове право та ін. [8, с. 225]; 3) способи захисту майнових прав інтелектуальної власності: а) позови про визнання авторства; б) позови про забезпечення недоторканності твору, про захист права попереднього користування й ін.; 4) вимоги про захист корпоративних прав. Оскільки природа корпоративних прав передбачає в їх складі як немайнові (організаційні), так і майнові права, способи захисту досить різноманітні [8, с. 225].

Досліджуючи особливості захисту прав споживачів, Г.Б. Яновицька, розділяє способи захисту на превентивно-припинючі та компенсаційні [9, с.235]. Також авторка, дослідивши положення Закону України «Про захист прав споживачів» (ст.ст.8-10), вказує на додаткові способи захисту цивільних прав (право на відмову від договору; право розірвати договір лише стосовно частини послуги або роботи, що залишилась; розірвати договір в повному обсязі та інші) [9, с.232-233].

При дослідженні особистих немайнових прав фізичної особи Р.О. Стефанчук запропонував виділити такі способи захисту: а) превентивно-пресікальні (визнання права; припинення дії, яка порушує право; зміна правовідношення; припинення правовідношення; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб тощо); б) відновлювальні способи захисту (відновлення становища, яке існувало до порушення; спростування; відповідь; визнання правочину недійсним тощо); в) компенсаційні способи захисту (відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо) [10, с. 194]. Г.О. Резнік зазначає, що важливість такого підходу до класифікації способів захисту немайнових прав полягає, насамперед, у тому, що був запропонований цілісний та єдиний підхід до розуміння способів захисту суб'єктивних цивільних прав [11, с. 71].

Аналіз наведених класифікацій дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності між підходами різних цивілістів. Спільним для більшості підходів є прагнення структурувати способи захисту за ознаками, що відображають їх юридичну природу: суб'єкт застосування (суд чи особа), джерело нормативного закріплення (загальні чи спеціальні норми), характер правових наслідків (грошовий чи негрошовий результат), функціональна мета (превентивна, відновлювальна, компенсаційна), а також сфера правовідносин (речових, зобов'язальних, інтелектуальних, корпоративних).

Відмінності проявляються у деталізації критеріїв: одні науковці акцентують увагу на процесуальному аспекті (Ю.Д. Притика), інші – на галузевій специфіці та виділенні окремих груп правовідносин (О.А. Сурженко), тоді як деякі автори зосереджуються на практичній реалізації захисту в конкретних сферах, як-от захист прав споживачів (Г.Б. Яновицька), особисті немайнові права фізичної особи (Р.О.Стефанчук).

Одним із найпоширеніших є поділ способів захисту цивільних прав на загальні та спеціальні [12, с.98; 133, с. 121; 9, с. 230]. Погодимось з позицією Р.О. Стефанчука, який зазначає, що загальні способи захисту суб'єктивного цивільного права визначено ст. 16 ЦК України, а їх дія поширюється, як правило, на всю сукупність цивільних прав. Спеціальні ж способи захисту цивільних прав передбачено правовими нормами, що регулюють конкретні правовідносини, зокрема щодо зобов'язальних правовідносин [12, с. 97–99].

Іноді спеціальний спосіб захисту порушеного права та інтересу прямо визначений спеціальним законом, який регулює певне цивільне правовідношення [1, с. 236]. Погодимось з думкою О.О. Кота, що не доречно обмежувати особу права якої порушені, не визнані або оспорювані у використанні способів захисту визначених законом чи договором [14, с. 210]. У цьому контексті логічним є звернення до позиції О.О. Кота, який обґрунтовує допустимість розширення переліку способів захисту цивільних прав шляхом їх визначення безпосередньо в договорі. При цьому принципи свободи договору, свободи підприємницької діяльності виступають основою цих положень [15, с. 95].

Отже, узагальнюючи наведені наукові підходи, доцільним видається систематизувати способи захисту цивільних прав з урахуванням їх змісту та характеру охоронюваних інтересів.

У сучасній цивілістичній доктрині питання класифікації способів захисту цивільних прав займає центральне місце, оскільки від правильного розмежування залежить ефективність правозастосування та науково-теоретичне обґрунтування правових механізмів. Пропонуємо виділити дві основні групи способів захисту цивільних прав: 1) способи захисту майнових прав; 2) способи захисту особистих немайнових прав.

У цивільному праві майнові та особисті немайнові правовідносини відрізняються за низкою ознак.

Майнові правовідносини характеризуються такими рисами: 1) мають економічний (грошово-товарний) характер; 2) виникають між учасниками, які наділені майновою самостійністю та юридичною рівністю; 3) спрямовані на задоволення переважно матеріальних потреб та інтересів [12, с. 12].

Особисті немайнові правовідносини мають іншу природу, оскільки: 1) є особистісними, тісно

пов'язаними з конкретними учасниками; 2) є немайновими, тобто їх зміст не підлягає грошовій оцінці; 3) ґрунтуються на юридичній рівності сторін; 4) спрямовані на задоволення переважно внутрішніх (духовних) потреб та інтересів [12, с. 13].

Вищенаведені ознаки впливають на вибір способу захисту порушених прав. Також, варто зазначити, що способи захисту є ефективними для захисту майнових прав: пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням майном; пов'язаних з матеріальними (майновими) вимогами (стосується товарів, послуг, робіт, що виконуються, грошей, цінних паперів та ін.) [8, с. 223].

На відміну від майнових, особисті немайнові права не мають економічного змісту, але відіграють ключову роль у забезпеченні гідності, честі, свободи та індивідуальності особи. Їх захист здійснюється за допомогою немайнових способів, які спрямовані на усунення наслідків порушення нематеріального характеру (визнання права, припинення дій, що порушують право, відновлення становища, яке існувало до порушення права, відшкодування моральної (немайнової) шкоди тощо).

Перша група, способи захисту майнових прав спрямована на відновлення порушеного майнового становища особи, компенсацію заподіяних збитків або припинення неправомірного втручання у майнові права.

Особливості, які є характерними для способів захисту майнових прав: 1) економічний характер, що дозволяє виміряти розмір завданої шкоди у грошовому вираженні; 2) визначеність, тобто критерії реальних збитків, упущеної вигоди, вартості майна дозволяють об'єктивно оцінити масштаби порушення; 3) превентивний характер, зокрема шляхом усунення перешкод у користуванні майном або припинення неправомірних дій. Разом з тим, може йти мова про неможливість повного фактичного відновлення (наприклад, у випадку втрати унікальних або індивідуально визначених речей) та у деяких випадках складність доказування розміру шкоди.

Друга група, способи захисту особистих немайнових прав спрямовані на захист нематеріальних благ, пов'язаних з особистістю фізичної особи: честі, гідності, ділової репутації, приватного життя, недоторканності особистих даних, свободи творчості тощо. Захист особистих немайнових прав набуває актуальності у договірних відносинах, оскільки порушення прав часто відбувається саме в межах виконання цивільно-правових договорів. Наприклад, поширення персональних даних контрагентом без належної правової підстави, що є порушенням норм цивільного законодавства, вимагає застосування способів захисту, спрямованих на припинення протиправних дій та спростування недостовірної інформації. Аналогічно, у відносинах купівлі-продажу чи дарування завдання шкоди життю чи здоров'ю покупця, обдаровуваного або навіть третьої особи внаслідок недоліків товару створює підстави для застосування статті 1210 ЦК України. Питання захисту особистих немайнових прав також гостро постає у сфері інтелектуальної власності, де свобода творчості та право на недоторканність твору є невідчужуваними. При дослідженні способів захисту особистих немайнових прав Р.О.Стефанчук, зазначив, що особа може вимагати визнати своє авторське право не тільки у випадку, коли є загроза порушення її праву, але і коли вже таке право порушене через публікацію твору під іменем іншого автора (плагіат), тут автор розкриває такий превентивно-пресікальний спосіб захисту особистих немайнових прав, а саме визнання особистого немайнового права [10, с.195].

Способам захисту особистих немайнових прав характерні такі ознаки: 1) нематеріальний характер порушення; 2) перевага відновлювальних способів захисту (спростування інформації, припинення неправомірних дій, усунення небезпеки); 3) висока індивідуалізація кожного випадку; 4) можливість поєднання з майновою компенсацією.

Таким чином, вибір конкретного способу захисту залежить від характеру порушеного права та наслідків, що настали. Якщо йдеться про майнові інтереси – переважають компенсаційні та відновлювальні механізми; якщо про особисті немайнові – застосовуються способи, спрямовані на усунення нематеріальної шкоди та відновлення порушеної гідності особи.

У контексті договірного права захист майнових прав посідає домінуюче місце, оскільки переважна більшість правочинів спрямована на реалізацію економічних інтересів сторін. Майнові правовідносини за своєю природою є товарно-грошовими, а отже, способи їх захисту мають бути еквівалентними та спрямованими на відновлення майнової сфери потерпілої сторони.

Особливістю захисту майнових прав у договорі є його динамічний характер. На відміну від захисту права власності (статичного стану), у договірних відносинах захист спрямований на реалізацію права вимоги кредитора до боржника. До цієї групи способів слід віднести: 1) відшкодування збитків, що є універсальним способом відновлення майнового стану; 2) стягнення неустойки (штрафу, пені), що виступає як захід цивільно-правової відповідальності, спрямований на компенсацію майнових втрат; 3) примусове виконання обов'язку в натурі, що відображає специфіку договірного захисту через принцип реального виконання зобов'язання; 4) застосування заходів оперативного впливу, таких як притримання речі або одностороння відмова від договору у разі його істотного порушення, що дозволяє кредитору мінімізувати власні майнові ризики без звернення до суду [16, с. 45-56].

Щодо характеристики способів захисту особистих немайнових прав у договірних правовідносинах, попри традиційне сприйняття договору як інструменту регулювання виключно майнових відносин, доктрина визнає значну роль особистих немайнових прав у цій сфері. У договірних правовідносинах такі

права часто виступають передумовою або супутнім елементом майнового інтересу. Специфіка захисту особистих немайнових прав у договорі полягає в їх тісному зв'язку з суб'єктом і неможливості їх прямої грошової оцінки, хоча їх порушення часто тягне за собою майнові наслідки. До цієї групи належать: 1) захист права на таємницю та конфіденційність, що реалізується через заборону розголошення відомостей, отриманих у процесі виконання договору (наприклад, у договорах про надання професійних послуг); 2) захист ділової репутації учасників договору, що здійснюється шляхом спростування недостовірної інформації або припинення дій, які завдають шкоди іміджу контрагента; 3) захист авторських прав, що включає вимогу про визнання авторства та забезпечення недоторканності твору в межах видавничих чи ліцензійних договорів; 4) відшкодування моральної шкоди, яка у договірних відносинах виступає способом компенсації душевних страждань та приниження честі й гідності особи, спричинених неналежним виконанням умов договору (наприклад, у сферах туризму, медицини або перевезення пасажирів).

Таким чином, запропонована класифікація дозволяє стверджувати, що захист прав учасників договірних відносин має комплексний характер. Якщо способи захисту майнових прав орієнтовані на відновлення економічної рівноваги між сторонами, то захист особистих немайнових прав спрямований на збереження правового статусу особи як учасника цивільного обороту та охорону її немайнових благ.

В цивільному законодавстві передбачено випадки втрати можливості звернутися за захистом свого права, якщо учасник правовідносин не застосує способи захисту. Наприклад, замовник за договором підряду у разі виявлення допущених у роботі відхилень від умов договору або інших недоліків, негайно зобов'язаний повідомити про них підрядникові, в іншому випадку, замовник втрачає право у подальшому посилатися на ці відхилення від умов договору або недоліки у виконаній роботі (ст.859 ЦК України) [12, с.99-100]

Досліджуючи питання цивільно-правових засобів захисту прав споживачів в Україні Г.В. Яновицька дійшла висновку, що з метою максимально повного захисту прав споживачів, допускається поєднання декількох способів. Одним із прикладів на думку авторки є те, що у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) споживач має право: по-перше, відмовитися від договору про виконання робіт (надання послуг) і по-друге, вимагати відшкодування збитків. За умови, що виконавець своєчасно не приступив до виконання зобов'язань за договором або виконує роботу так повільно, що закінчити її у визначений строк стає неможливим (ст.10 ЗУ «Про захист прав споживачів»). [9, с.235].

На думку деяких вчених, у договірних зобов'язаннях порушення цивільного права в першу чергу стосується майнових прав. Особисті немайнові права залишаються поза межами договірних зобов'язань [17, с. 192-195]. Такий вузький підхід ігнорує сучасну тенденцію приватного права, згідно з якою договір є не лише інструментом впливу на майнові права, а й правовим середовищем реалізації особистісних благ контрагентів, де порушення приватності, безпеки чи ділової репутації потребує специфічного захисту.

Тобто учасник договірних зобов'язань може захистити своє право способом визначеним в законі та/або договорі. При укладенні договору сторони можуть передбачити та погодити між собою, так звані, заходи оперативного впливу, які набувають статус обов'язкових для сторін договору [18, с. 14].

Висновки. Отже, дослідження та аналіз наукових підходів показав, що класифікація способів захисту може здійснюватися за різними критеріями: результатом застосування (відновлювальні, компенсаційні, превентивні), суб'єктом застосування (суд, уповноважені органи, особа), характером наслідків (майнові, немайнові), засобами реалізації (позовні, непозовні) та сферою правовідносин (речові, зобов'язальні, інтелектуальні, корпоративні). Кожен з цих підходів має свої переваги та обмеження, що зумовлює необхідність комплексного аналізу при їх застосуванні.

Наша пропозиція щодо поділу способів захисту цивільних прав учасників договірних правовідносин на способи захисту майнових прав та способи захисту особистих немайнових прав, дозволяє чітко відобразити природу порушених прав і визначити пріоритетні механізми їх захисту. Майнові способи захисту цивільних прав орієнтовані на відновлення економічного стану та припинення неправомірного втручання у майнові права. Немайнові способи захисту цивільних прав спрямовані на охорону честі, гідності, приватності та інших особистих нематеріальних благ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М.Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
2. Чеховська І. В., Теремецький В. І. Система гарантії захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку із наданням медичних послуг (підрозділ 3.7, С. 459–504). Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі: монографія / за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 566 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/625>
3. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 20 с.
4. Гетьманцева Н. Д., Козуб І.Г. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. Адвокат. 2009. № 11. С. 37-42.
5. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторськоправовий аспект: монографія. Харків: Вид-во Нац.ун-ту внутр. справ, 2002. 368 с.

6. Притика Ю.Д. Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2004. № 60-62. С. 16-19.
7. Ярова Т.М. Критерії розмежування способів захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С. 12-15.
8. Сурженко О.А. Способи захисту майнових цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 22 лют. 2019 р.)*. Харків: Право, 2019. С.223–226.
9. Яновицька Г.Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні: дис. ... д.ю.н. спеціальність 12.00.03. Львівський національний університет імені Івана Франка. Л.: 2021. 439 с.
10. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. 626 с.
11. Резнік Г.О. Способи захисту особистих немайнових прав дитини. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 69-75.
12. Цивільне право України: навчальний посібник / За заг. Ред. Р.О.Стефанчука. К. : Прецедент. 2005. 448 с.
13. Николайчук Л.М. Способи захисту цивільних прав та інтересів. 36. наук.пр Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав. К. : Ркд. Журн. «Право України», 2013. С. 120-123.
14. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.
15. Кот О. Захист прав учасників договірних правовідносин. *Юридичний журнал*. № 2 (32). 2005. С. 94-98.
16. Гринько С. Д., Гринько Р. В. Заходи оперативного впливу, пов'язані з виконанням зобов'язання за рахунок боржника. *Університетські наукові записки*. Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2016. № 1. С. 45-56.
17. Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник / Відп. ред. Р.А. Майданик. К.: Юстиніан, 2007. 912 с.
18. Кот О.О. Способи захисту договірних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 13-18.

REFERENCES:

1. Borysova V. I., Baranova L. M., Biehoa T. I., et al. (2011). *Tsyvilne pravo* [Civil law]: pidruchnyk (Vol. 1). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
2. Chekhovska I. V., Teremetskyi V. I. (2023). Systema harantii zakhystu prav liudyny u pryvatnykh vidnosynakh, shcho vynykaiut u zviazku iz nadanniam medychnykh posluh [The system of guarantees for the protection of human rights in private relations arising in connection with the provision of medical services]. In I. V. Chekhovska (Ed.), *Pryvatno-pravovi zasady zakhystu prav liudyny u sotsialnii derzhavi* (pp. 459–504). Irpin: Derzhavnyi podatkovyi universytet. Retrieved from <https://repository.ndipp.gov.ua/handle/765432198/625> [in Ukrainian].
3. Stefanchuk M. O. (2006). *Mezhi zdiisnennia subiektyvnykh tsyvilnykh prav* [Limits of exercising subjective civil rights]: Extended abstract of PhD thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Hetmantseva N. D., Kozub I. H. (2009). Zasib, sposib i forma zakhystu trudovykh prav [Means, method and form of protection of labour rights]. *Advokat*, 11, 37–42. [in Ukrainian].
5. Shyshka R. B. (2002). *Okhorona prava intelektualnoi vlasnosti: avtorskopravovyi aspekt* [Protection of intellectual property rights: copyright aspect]. Kharkiv: Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav. [in Ukrainian].
6. Prytyka Yu. D. (2004). Poniattia i dyferentsiatsiia sposobiv zakhystu tsyvilnykh prav ta interesiv [Concept and differentiation of methods of protection of civil rights and interests]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, 60–62, 16–19. [in Ukrainian].
7. Yarova T. M. (2008). Kryterii rozmezhuвання sposobiv zakhystu subiektyvnykh tsyvilnykh prav ta interesiv [Criteria for distinguishing methods of protection of subjective civil rights and interests]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 8, 12–15. [in Ukrainian].
8. Surzhenko O. A. (2019). Sposoby zakhystu mainovykh tsyvilnykh prav [Methods of protection of property civil rights]. In *Aktualni problemy pryvatnoho prava* (pp. 223–226). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
9. Yanovytska H. B. (2021). *Tsyvilno-pravovi zasoby zakhystu prav spozhyvachiv v Ukraini* [Civil law remedies for consumer rights protection in Ukraine]: Doctoral dissertation. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian].
10. Stefanchuk R. O. (2007). *Osobysti nemaionovi prava fizychnykh osib u tsyvilnomu pravi (poniattia, zmist, systema, osoblyvosti zdiisnennia ta zakhystu)* [Personal non-property rights of individuals in civil law]. Khmelnytskyi: Vydavnytstvo Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava. [in Ukrainian].
11. Reznik H. O. (2016). Sposoby zakhystu osobystykh nemaionovykh prav dytyny [Methods of protection of personal non-property rights of a child]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*, 15, 69–75. [in Ukrainian].
12. Stefanchuk R. O. (Ed.). (2005). *Tsyvilne pravo Ukrainy* [Civil law of Ukraine]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Pretsedent. [in Ukrainian].

13. Mykolaichuk L. M. (2013). Sposoby zakhystu tsyvilnykh prav ta interesiv [Methods of protection of civil rights and interests]. In *Problemy zdiisnennia ta zakhystu subiektyvnykh tsyvilnykh prav* (pp. 120–123). Kyiv: Pravo Ukrainy. [in Ukrainian].

14. Kot O. O. (2017). *Zdiisnennia ta zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii ta sudovoi praktyky* [Exercise and protection of subjective civil rights: problems of theory and judicial practice]. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

15. Kot O. (2005). Zakhyst prav uchasykiv dohovirnykh pravovidnosyn [Protection of the rights of participants in contractual relations]. *Yurydychnyi zhurnal*, 2(32), 94–98. [in Ukrainian].

16. Hryenko S. D., Hryenko R. V. (2016). Zakhody operatyvnoho vplyvu, poviazani z vykonanniam zoboviazannia za rakhunok borzhnyka [Operational measures related to the performance of an obligation at the debtor's expense]. *Universytetski naukovi zapysky*, 1, 45–56. [in Ukrainian].

17. Maidanik R. A. (Ed.). (2007). *Anomalii v tsyvilnomu pravi Ukrainy* [Anomalies in civil law of Ukraine]: navchalno-praktychnyi posibnyk. Kyiv: Yustinian. [in Ukrainian].

18. Kot O. O. (2016). Sposoby zakhystu dohovirnykh prav [Methods of protection of contractual rights]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 11, 13–18. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 21.11.2025

УДК 342.1:342.9

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-248-252

Переверзєв Дмитро Миколайович,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри загальноправових дисциплін та державного управління,

Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

d_pereverzev@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6867-5395

Максименко Наталія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності,

Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

natasha_bs@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ЗАСОБУ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

У статті досліджується ефективність адміністративного судочинства у сфері захисту прав громадян як комплексна, інтегральна характеристика функціонування адміністративних судів. З'ясовано зміст ефективності адміністративної юстиції крізь призму трансформації нормативно закріплених гарантій прав і свобод людини у реальні механізми їх охорони та відновлення у публічно-правових відносинах. Обґрунтовано, що сучасний підхід до оцінювання ефективності адміністративного судочинства виходить за межі формально-статистичних показників і має ґрунтуватися на системі взаємопов'язаних критеріїв, серед яких: доступність правосуддя, процесуальна справедливість і розумні строки розгляду справ, адекватність обраних способів судового захисту, якість та передбачуваність судових рішень, реальність і своєчасність їх виконання, а також інституційна спроможність адміністративних судів. На основі узагальнення теоретичних підходів і практики функціонування адміністративної юстиції сформульовано висновок про необхідність орієнтації подальших реформ у цій сфері на підвищення результативності судового захисту для конкретної особи та посилення правозахисної спрямованості судової практики. Запропоновано розглядати формування системи науково обґрунтованих критеріїв та механізмів моніторингу ефективності адміністративного судочинства як ключову умову утвердження адміністративних судів у ролі дієвого інструменту забезпечення прав людини в демократичній, правовій державі.

Ключові слова: адміністративне судочинство; ефективність судового захисту; права і свободи громадян; адміністративна юстиція; доступність правосуддя.

Pereverziev D., Maksymenko N. ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF ADMINISTRATIVE JUDICIARY AS A MEANS OF PROTECTING CITIZENS' RIGHTS IN MODERN REALITIES

Випуск 19. 2025

© Д.М.Переверзєв, Н.В.Максименко, 2025